

УДК 130.2:124.5:316.454.5

Толерантність як чинник формування ціннісних систем у процесах кроскультурної комунікації

У.Я. ХАНАС

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Авторське резюме

Кроскультурна комунікація стосується певного конкретного феномена в двох або більше культурах і має додаткове значення у порівнянні комунікативної компетенції представників різних культур. Реалізація здатності розвитку комунікативної компетентності є культурно зумовленою, окрім цього, вона спричинена й унікальним індивідуальним досвідом кожної людини. При комунікації, що є процесом обміну повідомленнями, постійно відбувається відтворення змісту, оскільки він не збігається навіть у людей, що володіють однією мовою й виступають представниками однієї культури. Відповідно, за наявності різних культур та мов комунікація ускладнюється.

Питання дослідження комунікативних процесів увійшли до найбільш актуальних проблем людства в сучасному суспільстві. Саме вивчення питань міжкультурної комунікації останнім часом набувають все більшого значення у зв'язку з процесами глобалізації. Особливості міжкультурної комунікації вивчаються в межах таких наук, як філософія, лінгвістика, культурологія, психологія, соціологія, антропологія, етнологія, кібернетика, а також на міждисциплінарному рівні. Міжкультурна комунікація як суспільний феномен була покликана практичними потребами післявоєнного світу, що підкріплювався ідеологічним інтересом, який з початку ХХ століття формувався в науковому середовищі, а також у суспільній свідомості стосовно різноманітних культур і мов. Вивчення міжкультурної комунікації відбувається внаслідок бурхливого економічного розвитку багатьох країн та регіонів, революційних змін у технології, пов'язаній із цим глобалізації економічної діяльності.

У площині історико-еволюційного підходу до розвитку складних систем феномен толерантності в жодному разі не варто зводити чи редукувати до повсякденного розуміння її лише як терпимості. Толерантність функціонує як норма культури, як цивілізаційна норма, що реалізує свої функції. Ключовою функцією толерантності, а також поліетнічності та полікультурності виступає підтримка різноманітності складних систем. Толерантність також забезпечує право кожної індивідуальної особистості бути іншою, несхожою. Поняття толерантності розуміється як норма, що забезпечує баланс протидіючих сторін, а також можливість діалогу та накопичення згоди різноманітних світобачень, релігій, культур. Теза про те, що кожна особистість є індивідуально неповторною та несхожою на інших, характеризується відмінними проявами власної індивідуальності, є підґрунтям для становлення толерантності як позитивного та шанобливого ставлення.

У сукупності окреслені елементи культури формують крос-культурну комунікацію, головною особливістю якої є здатність побачити спільне в культурах країн, а також той відрізок, на якому відбувається непорозуміння або конфлікт культур, виникають суперечності між їхніми представниками. Крос-культурна компетентність визначається як інтегральна якість особистості, до складу якої входять знання про особливості іншої культури, уміння інтерпретувати іншокультурну інформацію, досвід комунікативної діяльності. У межах окреслених проблем крос-культурна комунікація визначається як сукупність аналітичних і стратегічних здібностей, що збільшують інтерпретаційне поле суб'єкта під час міжкультурного спілкування.

Ключові слова: комунікація, толерантність, цінності, система, суспільство, нація, аксіологія, крос-культурні зв'язки.

Tolerance as a factor of value system formation within process of cross-cultural communication

JU.YA. HANAS

Uzhhorod national university, Uzhgorod, Ukraine, E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Abstract

Cross-cultural communication relates to particular phenomenon in two or more cultures and has an additional value for communicative competence comparison of different cultures representatives. The realization of communicative competence capacity is culturally conditioned, in addition, it also caused by unique individual experience of person. Intercultural communication became one of the most urgent issues of humanity in modern society. Study of intercultural communication becomes increasingly important in recent years due to globalization. Features of intercultural communication are studied within the sciences such as philosophy, linguistics, cultural studies, psychology, sociology, anthropology, ethnology, cybernetics, and an interdisciplinary process. Intercultural communication as a social phenomenon was called to the practical needs of the

© У.Я. Ханас, 2015

postwar world, reinforced by ideological interest, which of the early twentieth century was formed in academia and in the public mind for the different cultures and languages. The study of intercultural communication is a result of rapid economic development of many countries and regions, revolutionary changes in technology associated with this globalization of economic activity. On the level of historical evolutionary approach to the development of complex systems tolerance phenomenon could not be reduced to everyday perspective of tolerance. Tolerance is works as cultural norm and as a civilization principle. A key feature of tolerance as long as multiculturalism is support of complex systems diversity. Tolerance also provides a right of each individual to be a different personality. The concept of tolerance is understood as a norm that provides a balance opposing sides and the possibility of dialogue of various world views, religions and cultures. Initial thesis that each person is a unique individual and unlike the others, is characterized by different manifestations of their own individuality, is the basis for the establishment of tolerance as a positive and respectful attitude. Together outlined elements of culture form the cross-cultural communication, its main feature is the ability to see common in cultures of countries, as well as the period in which there is confusion or conflict of cultures, there are contradictions between their representatives. Cross-cultural competence is defined as the integral quality of the individual, which includes knowledge about the features of other cultures, ability to interpret cultural information, experience of communicative activity. Within that perspective cross-cultural communication could be defined as a set of analytical and strategic skills that increase interpretive field during intercultural communication.

Key words: communication, tolerance, value system, community, nation, axiology, cross-cultural relations.

Постановка проблеми. Теоретичний підхід до міжкультурної комунікації відкриває ще більші перспективи для наукових досліджень, до яких залучені соціо-прагматика, аналіз дискурсу, етнолінгвістика. Теорія міжкультурної комунікації підтверджує, що комунікація є крос-культурною і для її успішного здійснення необхідні знання комунікативних ознак спільноти. Застосування міждисциплінарного підходу сприяє взаєморозумінню в усьому його багатстві, і попередженню комунікативного конфлікту в полікультурному глобалізованому спілкуванні.

Толерантність є особистісною властивістю, що є складовою гуманістичної скерованості особистості та визначається її ціннісним ставленням до оточуючих. Вона розуміється як соціальна установка на певний тип ставлень, що відображаються в індивідуальних діях та вчинках особистості. Толерантність у площині психологічної парадигми означає повагу, прийняття, позитивне ставлення та розуміння різноманіття індивідуальних форм самовираження. Водночас толерантність є інтегративною властивістю, що передбачає те, що сформована толерантність проявляється у всіх життєвих ситуаціях та взаємовідносинах особистості з оточуючим світом.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні дослідження у сфері крос-культурної комунікації висвітлені у роботах закордонних та вітчизняних учених: Г. Вижлецов, Р. Гестеланд, О. Кириченко, С. Піварова, Л. Симонова, Ф.Стродтбек, Дж. Рорбарх, Ф.Тромпенаарс, Р.Уотерман, С.Ханді, П. Харріс, Г.Хофстеді, Ф. Хемпден-Тернер [8, с. 82]. Параметри для описання впливів культури на людську діяльність і розвиток суспільства були сформульовані у роботах антропологів Ф. Клухона і Ф. Шродбека, лінгвіста і антрополога Е. Холла, соціолога і психолога Г. Хофстеде [2].

Ф. Клухон і Ф. Шродбек звернули увагу на культурні відмінності в системах цінностей, які в цілому складають картину світу даної культури [7]. В цю картину входять такі фундаментальні речі, як ставлення до часу, до діяльності, до природи, уявлення про цінності міжособистісних стосунків. У крос-культурній психології проблематика толерантності вивчається у контексті мультикультуралізму, ідентичності, міжкультурної адаптації: Г. Бардієр, Дж. Беррі, М. Веркуйтен, С. Гурієва, Н. Лебедева, Ю. Мартін, Д. Мацумото, Т. Накаяма, К. Оберг, М. Плізент, Л. Почебут, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Н. Тайєбех, О. Татарко, Г. Теджфел, Дж. Фіні, В. Хармз, Н. Хрустальова [4, с. 78]. Незважаючи на значну кількість праць у контексті запропонованої проблематики варто зауважити, що недостатнім є емпіричне дослідження питання толерантності, особливо вивчення її крос-культурних особливостей, дасть змогу уточнити психологічний зміст цього поняття та проаналізувати відмінні психологічні прояви толерантності у представників різних культур.

Метою дослідження є з'ясувати значення феномена толерантності у формуванні ціннісних систем за умов крос-культурної комунікації.

Вклад основного матеріалу. Міжкультурні дослідження дискурсу в цілому можуть мати своєю метою виявлення культурно обумовленої картини світу, котра стоїть за розповідями про подію чи випадок, що найбільш запам'ятався. Комунікація уособлює взаємодію, в якій кожна зі сторін в режимі реального часу виконує роль як джерела, так і одержувача. У таких умовах необхідна кооперація для інтерпретації повідомлення та створення прийняттого змісту. Комунікативна поведінка, а саме невербальний компонент, частіш за все є неусвідомлюваним. Глобалізація як процес, в якому здійснюється інтеграція людей та урядів різних націй, існує

вже століттями, темпи росту глобалізації значно зросли за останні десятиліття завдяки новітнім технологіям. До широкого обговорення постає питання про можливе усунення національних культурних відмінностей у процесі глобалізації й, як протидія, створення активних позицій національних культур щодо захисту своєї ідентичності від впливу інших культур. Справедливий обмін та діалог між цивілізаціями, культурами і народами на основі взаємного розуміння та поваги, рівної гідності всіх культур є необхідною умовою для побудови соціальної згуртованості, примирення та миру між народами [5]. За останні роки ідея культурної ідентичності набуває все більшого розвитку у міжкультурній комунікації. Інтенсифікація інтеграційних процесів, налагодження зв'язків між різними країнами, мобільність світового населення зумовлює розмивання кордонів між державами та перетворення світового соціуму в єдину глобальну спільноту. Мультикультурність є атрибутом сучасних суспільних трансформацій та визначає нові вектори розвитку кожної національно-культурної спільноти.

Зазначені процеси мають вплив не лише на соціально-політичний розвиток країн, а, передусім, на формування майбутнього покоління, визначення психологічних особливостей становлення людей та їхньої успішної адаптації до нових умов життєдіяльності. Першочерговим суспільним завданням у такому разі є розвиток толерантності, що сприятиме мирному співіснуванню мультинаціональних спільнот, формуванню позитивного сприйняття і ставлення до культурних відмінностей, поваги та сприйняття партнерів із взаємодії й співпраці як рівноцінних.

Варто зазначити, що толерантність, яка проявляється у визнанні права бути відмінними, несхожими, не є тотожна терпимому ставленню до соціальної несправедливості, не означає відмову чи заперечення власних ідей, думок, переконань. Толерантність жодним чином не зводиться до індиферентності, байдужості, конформізму, ущемлення власних інтересів, а передбачає, з одного боку, стійкість як властивість особистості реалізувати власні позиції, а з іншого — гнучкість як властивість поважати позиції та цінності інших.

Толерантність не є байдужістю, безпринципністю, просто здатністю з усім житися та все прийняти, поблажливим ставленням до своєрідності та слабостей ближніх, пасивним спостереженням процесів та явищ, що відбуваються, а навпаки — це активна та усвідомлена позиція індивіда, сильна, об'єктивно позитивна властивість, психологічна готовність до терпимості задля забезпечення взаєморозуміння та позитивної взаємодії між людьми [3, с. 42].

Соціальна політика держави спрямована на декларацію принципів культурного плюралізму, толерантності, причинами високого рівня

показників толерантності є не лише соціальна політика країни, а також історичні, культурні, соціально-політичні тощо фактори її розвитку. Гіперболізація етнічної ідентичності зумовлює прояв етнічної нетерпимості та інтолерантності до представників інших національно-культурних груп та відстоювання, передусім, інтересів власної групи. Це спонукає певну частину людей до пошуку не лише етнічних орієнтирів у визначенні свого майбутнього, а іншу — до захисту національних інтересів, надання пріоритету етнічної приналежності та етнічних прав у площині міжособистісної та міжгрупової взаємодії, що, у свою чергу, стимулює зростання інтолерантності у соціумі [6].

В результаті цього світ став значно щільнішим, інтенсивність довготривалих контактів між представниками різних культур значно зросла та продовжує збільшуватися. Міжкультурна комунікація характеризується використанням різних дискурсивних стратегій її учасниками, що відрізняються від тих, якими користуються в межах однієї культури. Міжкультурна комунікація перш за все вирізняється практичним характером, що виражається у сприянні порозумінню представників різних культур і зниженні конфліктного потенціалу.

У будь-якій формі комунікації задіяні такі поняття, як інформація, розуміння, яке є метою комунікації, й технологія, яка дозволяє ефективно транслювати інформацію. Модель комунікації відтворює складові елементи і функціональні характеристики комунікаційного процесу. Звичайно, зміст моделі залежить від концепції вченого, від потреб тієї галузі науки, в якій вона з'явилася. Цілі комунікації обслуговують ті чи інші потреби: виживання, співпрацю з іншими людьми, особисті потреби, підтримання відносин з іншими людьми, переконання інших діяти чи думати тим чи іншим чином, здійснення влади над іншими людьми, об'єднання спілок і організацій в єдине ціле, отримання і повідомлення інформації, усвідомлення світу і нашого досвіду в ньому, прояв творчої природи і уяви. Виходячи з того, що культури можуть характеризуватися тенденціями до більш контекстним повідомленням, можна використовувати це як параметр для їх порівняння. У стандартному висловлюванні в рамках низькоконтекстної культури інформації, яка необхідна для правильної інтерпретації даного повідомлення, що міститься у максимально вербалізованому вигляді. Відмінності між висококонтекстною і низькоконтекстною комунікаціями проявляються, зокрема, на рівні так званих дискурсивних макроструктур.

Мова уособлює неоднозначну символічну систему, реалізація якої виявляється в комунікативних подіях, що зазвичай призводять до взаємного порозуміння комунікантів відповідно до трактування мовленнєвих значень. Цьому сприяє культурно зумовлена комунікативна

компетентність. Різниця індивідуального досвіду лежить в основі твердження про унікальність кожної комунікативної події, а також про принципову неоднозначність мовлення, що виникає під час створення та інтерпретації повідомлень у комунікативному процесі.

Специфічні, але спільні знання для тієї чи іншої групи людей, є основою для інтерпретацій, такі культурні знання визначають те, як інформація, що потрапляє до індивідуума, інтерпретується та формується. Таким чином, міжкультурна комунікація сформувалася на основі інтеграції різних гуманітарних наук та їх методів [1]. У процесі спільної роботи дослідників, теорії й практики цих галузей знань змішувались, що надавало міжкультурній комунікації інтегративного характеру, який був і залишається в ній основним. Комунікація є складним, символічним, особистісним процесом, який дозволяє учасникам виявляти певну зовнішню щодо самих учасників інформацію, внутрішній емоційний стан та статусні ролі, в яких вони перебувають відповідно один до одного.

Кожен індивід є носієм певної культури і водночас основним каналом міжкультурної комунікації. Відомо, що основними елементами менталітету є: мова нації, соціальні норми, прийняті в суспільстві, поточна і ретроспективна соціальна пам'ять, національний характер, національна культура, релігія. Соціально-культурні особливості людей не є чимось постійним, вони також змінюються в часі, тому і крос-культурні комунікації також схильні до змін. Проте є низка соціально-культурних особливостей у кожної

нації, знання яких допомагає розбудовувати ефективні комунікаційні процеси. У культурі кожного народу можна виявити факт індивідуальної творчості, що визначається бажанням виділитися із загальної маси, але в рамках своєї культурної спільності люди мають дотримуватись традицій, виконувати певні ритуали.

Висновки. Сьогодні актуальною стає проблема вивчення культурних особливостей, менталітету окремих національностей. Культура зберігає єдність нації, держави і суспільства, оскільки вона визначається ступенем здійснення цінностей та їх реалізацією в усіх сферах людських відносин. Через це культура кожної країни є первинною до її економіки, політики, права та моралі. Початкове формування культурних констант визначається географічними і природно-кліматичними характеристиками районів компактного проживання національних спільнот. Під впливом політичних, економічних, релігійних, соціальних та інших процесів, історичного розвитку окремих націй, становлення та еволюції національних держав ці культурні константи істотно змінюються. На цю динаміку, у свою чергу, впливають результативні крос-культурної комунікації; відбувається взаємопроникнення культур, особливо тих націй, які проживають в одному регіоні. Кожній національній культурі відповідає певна, тільки їй притаманна система цінностей; кожне нове покоління, переймаючи цінності та переконання попереднього, відтворює культурну спадщину своєї країни, передаються не тільки поведінкові стереотипи, але й способи і моделі їх засвоєння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алешина И.В. Маркетинг: кросс-культурные проблемы и возможности / И.В. Алешина // Современный менеджмент: проблемы, гипотезы, исследования. — 2011. — №2. — С. 94–103.
2. Бондаренко Н. Кросс-культурные коммуникации / Н. Бондаренко // Управление корпоративной культурой. — 2010. — № 2 (06). — С. 18–23.
3. Бунина В.Г. Кросс-культурный менеджмент и межкультурная коммуникация: учебное пособие / В.Г. Бунина. — М.: ГУУ, 2008. — 128 с.
4. Головлева Е.Л. Основы межкультурной коммуникации / Е.Л. Головлева. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. — 224 с.
5. Кирабаев Н.С. Глобализация и мультикультурализм. - Москва: Издательство РУДН, 2005. — С. 325.
6. Петрушенко Ю.М. Когнітивна концепція крос-культурного менеджменту / Ю.М. Петрушенко, Т.А. Голець // Вісник СумДУ. Серія Економіка. —2008. — № 1. — С. 120-128.
7. Рот Ю. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — С. 223.
8. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / А. П. Садохин. — М.: Высшая школа, 2005. — 310 с.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015

REFERENCES:

1. *Aleshina I.V. Marketing: cross-kulturnye problemy i vozmozhnosti (Marketing: cross-cultural challenges and opportunities) Sovremennyy menedzment: problemy, gipotezy, issledovaniya.* — 2011. — №2. — P. 94–103.
2. *Bondarenko N. Kross-kulturnye kommunikacii (Cross-cultural communication) Upravlenie korporativnoj kulturoj.* — 2010. — № 2 (06). — P. 18–23.
3. *Bunina V.G. Kross-kulturnyj menedzment i mezhkulturnaya kommunikacia: uchebnoe posobie (Cross-cultural management and intercultural communication).* — М.: *GUU*, 2008. — 128 p.
4. *Golovleva E.L. Osnovy mezhkulturnoj kommunikacii (Foundations of intercultural communication).* — *Rostov-na-Donu: Feniks*, 2008. — 224 p.
5. *Kirabaev N.S. Globalizacija i multikulturalizm. (Globalization and multiculturalism) - Moskva: Izdatelstvo RUDN*, 2005. — P. 325.

6. *Petrushenko U.M.* Kognityvna koncepcija kros-kulturnogo menedzmentu (Cognitive concept of cross-cultural management) *Visnyk SumDU. Serija Ekonomika.* –2008. – № 1. – P. 120-128.
7. *Rot U.* Mezhkulturnaja komunikacija. Teoriya i trening. (Intercultural Communication. Theory and training) – М.: *UNITI-DANA*, 2006. – P. 223.
8. *Sadoin A. P.* Vvedenie v teoriju mezhkulturnoj kommunikacii (Introduction to intercultural communication). – М.: *Vyshaya shkola*, 2005. – 310 p.

Ханас Уляна Ярославівна – кандидат філософських наук, доцент
Ужгородський національний університет
Адреса: 88000, м. Ужгород, вул. Підгірна, 46
E-mail: uliana_hanas@ukr.net

Hanas Juliana Yaroslavivna – PhD in philosophy, associate professor
Uzhhorod national university
Address: 46, Pidhirna Str., Uzhgorod, 88000, Ukraine
E-mail: uliana_hanas@ukr.net